

УДК 338.432

С. Я. Ковальчук,

к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки,
Вінницький національний аграрний університет

К. В. Максимова,

магістрант, Вінницький торговельно-економічний інститут

ЕКОНОМІЧНІ ВАЖЕЛІ РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

S. Y. Kovalchuk,

c. e. s., associate professor, associate professor department of international economy,
Winnitca national agrarian university

K. V. Maksimova,

student, Winnitca trade and economic institute

ECONOMIC INSTRUMENTS OF ADJUSTING OF AGRARIAN PRODUCTION

У статті визначаються економічні важелі регулювання аграрного виробництва. Здійснено аналіз ринкових інструментів стимулювання розвитку аграрного виробництва.

The economic instruments of adjusting of agrarian production are determined in the article. The analysis of market instruments of stimulation of development of agrarian production is carried out.

Ключові слова: аграрне виробництво, бюджетне регулювання, цінова політика, кредитна підтримка, податкова політика, лізінг.

Key words: agrarian production, budgetary adjusting, price policy, credit support, tax policy, leasing.

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку аграрного виробництва особливо важливий диференційований підхід до вирішення конкретних економічних, соціальних, екологічних питань, залежно від можливостей і особливостей кожного регіону. Тому виняткова увага приділяється особливостям та новим поглядам на економічні важелі регулювання аграрного виробництва.

Сьогодні питання регулювання розвитку аграрних відносин, зумовлюють необхідність всебічних досліджень тих процесів, які сприяють розвитку регіональної системи економічних відносин, зокрема в сільськогосподарській галузі, а також розроблення відповідних рекомендацій для забезпечення ефективного здійснення аграрних перетворень у цілому як в країні, так й в регіонах.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ ОСТАННІХ РОКІВ

За роки незалежності України розвиток аграрного виробництва супроводжувався значними змінами форм і методів господарювання, перерозподілом виробничих ресурсів між господарствами різних форм власності, підвищенням ролі дрібнотоварного виробництва. Дослідження в цьому напрямку здійснювались вченими: Гайдуцьким П.І., Борисовою В.А., Гангановим В.М., Галанцем В.Г., Дем'яненком М.Я., Канівським П.К., Лисецьким А.С., Мазуром А.Г., Морозом О.В., Музикою П.М., Месель-Веселяком В.Я., Саблуком П.Т., Шубравською О.В. та інш.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Визначити, яким чином трансформаційні процеси впливають на застосування економіч-

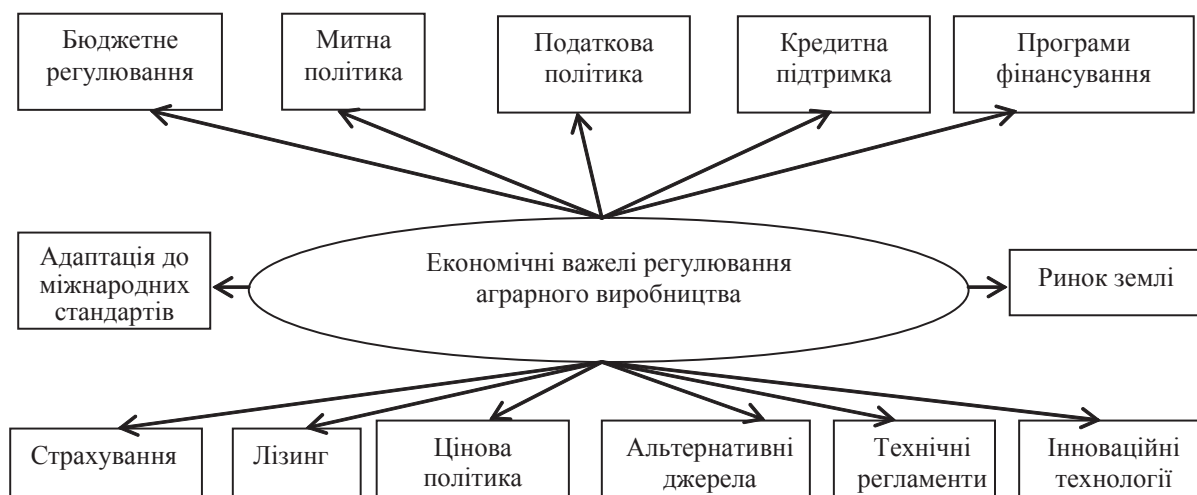

Рис. 1. Економічні важелі регулювання аграрного виробництва

Примітка: сформульовано авторами.

них важелів регулювання аграрного виробництва.

МЕТА СТАТТІ

Мета дослідження — визначити економічні умови, що сприяють збільшенню обсягів виробництва в агропромисловому комплексі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аграрне виробництво функціонує за особливими законами, що зумовлює уособлення його економічних важелів регулювання. Водночас виняткова значимість цього сегмента економіки продукує постійну науково-практичну актуальність проблеми забезпечення функціонування економічних важелів регулювання аграрної сфери (рис. 1).

Бюджетне фінансування. Використання коштів, передбачених у Законі України "Державний бюджет" на поточний рік за програмою "Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі", бюджетні кошти використовуються для:

- створення і забезпечення резервного запасу сортового та гібридного насіння;
- державної підтримки сільськогосподарської дорадчої служби;
- здійснення заходів з охорони і захисту, раціонального використання лісів, наданих у постійне користування агропромисловим підприємствам;
 - селекції в рослинництві;
 - розвитку тваринництва;
 - часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва;
- здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комп-

лексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів;

- надання фінансової підтримки для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції;

- часткового відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів;

- фінансування заходів із захисту, відтворення та підвищення родючості ґрунтів;

- підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

- часткового відшкодування вартості будівництва нових тепличних комплексів;

- виконання програми селекції у тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу.

Метою використання бюджетних коштів є збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення продуктивності в сільському господарстві, сприяння розвитку аграрного ринку та забезпечення продовольчої безпеки. У державному бюджеті на 2012 р. збільшено фінансування аграрного сектора до 18,06 млрд грн., також збережені основні напрямки фінансування АПК, у тому числі пільгове кредитування.

У Державному бюджеті України на відповідний рік окремим рядком передбачаються кошти для фінансування державної цільової програми сільськогосподарської дорадчої діяльності, надання соціально спрямованих дорадчих послуг.

Цінова політика. Основи державної політики у цій сфері державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного рин-

ку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення встановлено в Законі України "Про державну підтримку сільського господарства України" від 24 червня 2004 року N 1877-IV зі змінами, внесеними згідно ВВР, 2011, N 29, ст. 272 N 4216-VI (4216-17) від 22.12.2011 р. Зокрема, визначені правила цінового регулювання.

Держава здійснює регулювання гуртових цін окремих видів сільськогосподарської продукції (далі — державне цінове регулювання), встановлюючи мінімальні та максимальні інтервенційні ціни, а також застосовуючи інші заходи, визначені цим Законом, при дотриманні правил антимонопольного законодавства та правил добросовісної конкуренції.

Зміст державного цінового регулювання полягає у здійсненні Аграрним фондом державних інтервенцій в обсягах, що дозволяють встановити ціну рівноваги (фіксінг) на рівні, не нижчому за мінімальну інтервенційну ціну та не вищому за максимальну інтервенційну ціну. Держава не здійснює цінове регулювання за межами організованого аграрного ринку України. Відповідно до ринкової кон'юнктури Кабінет Міністрів України запроваджує державне цінове регулювання окремих об'єктів, визначених Законом. Перелік таких об'єктів визначається за результатами моніторингу аграрного ринку та підлягає офіційному оприлюдненню не пізніше ніж за 30 календарних днів до початку маркетингового періоду. Рішення про запровадження режиму адміністративного регулювання для окремого об'єкта державного цінового регулювання приймається Кабінетом Міністрів України за поданням Аграрного фонду. Аграрний фонд здійснює відшкодування витрат, пов'язаних з комплексом заходів із зберігання, перевезення та переробки об'єктів державного цінового регулювання в межах норм, встановлених Кабінетом Міністрів України.

Закон України "Про колективне сільськогосподарське підприємство" 14 лютого 1992 року N 2114-XII зі змінами, внесеними згідно ВВР N 3384-VI (3384-17) від 19.05.2011, ВВР, 2011, N 46, ст. 512, спрямований на забезпечення повної самостійності зазначеного підприємства, реалізацію його можливостей як суб'єкта господарювання, визначає його права і обов'язки у здійсненні господарської діяльності. Закон гарантує недопустимість втручання держави у здійснення господарських функцій колективного с/г підприємства, обмеження його права та інтересів з боку органів державної влади і управління. Закон забезпечує рівні права колективних сільськогосподарських підпри-

ємств з державними підприємствами, фермерськими господарствами, іншими суб'єктами господарювання (зі змінами, внесеними згідно із Законом N 2454-IV від 03.03.2005 р.).

Лізинг. Основні напрями державної політики пріоритетного розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу зазначені в Законі України "Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу" від 7 лютого 2002 року N 3023-III зі змінами, внесеними згідно із Законом N 1444-VI (1444-17) від 04.06.2009, ВВР, 2009, N 42, ст.634, який створює сприятливі економічні умови для збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської техніки та обладнання для харчової і переробної промисловості, визначає шляхи формування ринку та вдосконалення системи забезпечення агропромислового комплексу вітчизняною технікою і обладнанням. Кабінет Міністрів України щодо машинобудування для агропромислового комплексу забезпечує розвиток операцій з фінансового лізингу техніки і обладнання для агропромислового комплексу і внесення відповідних пропозицій до проекту державного бюджету на поточний рік. Також формує видатки у проектах державного бюджету у розмірі, необхідному для забезпечення пріоритетного розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу. Як зауважено в Законі, закупівля вітчизняної техніки і обладнання для агропромислового комплексу з наступною реалізацією її сільськогосподарським товаровиробникам і підприємствам харчової та переробної промисловості на умовах фінансового лізингу.

Кредитна підтримка та програми фінансування. Основні напрями розвитку системи кредитування аграрного сектора, сформульовані в "Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року", це:

- формування кредитної інфраструктури, зокрема, сприяння створенню кооперативної кредитної системи, спрямованої на обслуговування суб'єктів аграрного ринку, малого та середнього бізнесу в сільській місцевості;

- розширення функцій Фонду підтримки фермерських господарств щодо мікрокредитування особистих селянських господарств та їх об'єднань;

- стимулювання розвитку сільських кредитних спілок та їх об'єднань;

- удосконалення кредитних механізмів: запровадження заставних операцій з використанням складських свідоцтв, закладних та іпотечних облігацій; підвищення гарантій повер-

Таблиця 1. Обсяги та джерела фінансування аграрного виробництва, млн гривень

Джерела фінансування	Обсяг фінансування	У тому числі за роками			
		2008	2009	2010	2011—2015
Державний бюджет	120750,5	15318,9	15153,5	14550,4	75727,7
Місцеві бюджети	11,2	0,1	0,3	10,1	0,7
Інші джерела	7402,4	407,2	984,1	1028,2	4982,9
Всього	128164,1	15726,2	16137,9	155588,7	80711,3

Джерело: [2].

нення кредитів шляхом створення системи державної реєстрації нерухомості, зокрема земельних ділянок, розвитку оцінної та страхової діяльності, використання заставного майна, удосконалення механізму страхування фінансових ризиків комерційних банків;

— удосконалення механізму державної підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення відсоткових ставок за користування кредитами;

— сприяння розвитку мережі кредитного забезпечення реалізації сільськогосподарської продукції за форвардними і ф'ючерсними контрактами, факторингових операцій з використанням векселів;

— формування системи реєстрації боргових зобов'язань і застав;

— здійснення заходів з розвитку ринку боргових зобов'язань і застав, фінансових деривативів та титулів власності сільськогосподарських підприємств;

— створення системи оформлення боргових зобов'язань у вигляді цінних паперів;

— удосконалення системи реєстрації складських документів, а також нормативної бази для поширеного використання векселів як платіжних засобів. "Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року" Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158.

Однак з урахуванням повернення кредитних ресурсів до Державного бюджету України ситуація по кредитуванню виглядає таким чином: кредитування, всього - 1612970,9 тис. грн., в тому числі: загального фонду — 3661399,0 тис. грн., спеціального фонду — 2048428,1 тис. грн.

Через брак коштів у Державному бюджеті України та обмеження, що застосовує СОТ на таку підтримку, в державній програмі здешевлення кредитів необхідно обмежити надання фінансових ресурсів товаровиробникам, які мають рентабельність вище середньої процентної ставки, такі кредити не підлягають здешевленню за рахунок бюджетних коштів [1].

Середнє сільськогосподарське підприємство, як правило, має кредит на 12 (18) місяців для поповнення обігових коштів, один або декілька інвестиційних довгострокових кредитів

на придбання комбайна чи трактора з навісним обладнанням, та мають ліміт на документальні операції (векселі, гарантії тощо) для зниження вартості фінансування посівної кампанії.

Овердрафти, як правило, менше використовуються агропідприємствами, враховуючи специфіку сільськогосподарського бізнесу. Однак для агроформувань, що займаються тваринництвом та мають щомісячні регулярні надходження, використання овердрафту достатньо популярне для покриття короткотермінових розривів у надходженнях виручки та здійсненні платежів.

Відсоткові ставки для підприємств АПК залежать у тому числі і від загальної ліквідності банківської системи, відсоткових ставок, що сформувалися на міжбанківському ринку. Динаміку відсоткових ставок у 2010—2011 роках (точніше їх середній рівень) достатньо повно характеризує державний Порядок компенсації відсоткових ставок підприємствам АПК. Так, кредити, надані до 1 липня 2011 року, у національній валюті мали ставку 21% річних, в іноземній валюті — 13% річних; а кредити, надані з 1 липня 2011-го, — у національній валюті — 19% річних, а в іноземній валюті — 10% річних. Сьогодні ліквідність на міжбанківському ринку призвела до значного підвищення відсоткових ставок для всіх категорій клієнтів.

У Законі України "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві" від 17 жовтня 1990 року N 400-XII зі змінами, внесеними згідно ВВР N 2756-VI (2756-17) від 02.12.2010, ВВР, 2011, N 23, ст. 160, стосовно питання кредитних відносин та списання заборгованості по позичках банку, зауважено: процентні ставки за кредити, одержані підприємствами та організаціями агропромислового комплексу до 1 вересня 1990 року, не змінюються. Усі види позичок банку, одержані на будівництво об'єктів соціальної сфери в сільській місцевості (незалежно від строків їх одержання, а також від того, входять чи не входять колективні сільськогосподарські підприємства і радгоспи в агропромислові формування), підлягають списанню.

Отже, набуває особливої актуальності правова основа регулювання використання програмно-цільового методу у бюджетному процесі, що представлено в новій редакції Бюджетного кодексу України (08.07.2010 р. № 2456-VI),

згідно із ст. 2 якої програмно-цільовий метод у бюджетному процесі — це метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу. Обґрунтування рішення щодо прийняття цільової програми повинно включати оцінку альтернативних варіантів та прогнозів змін економічних, соціальних та екологічних чинників з метою продовольчої безпеки та експансії вітчизняної продукції на світові ринки (табл. 1).

Для збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, зниження матеріало- і енергоємності технологічних процесів, підвищення продуктивності праці, поліпшення матеріального стану сільськогосподарських товаровиробників в "Державній цільовій програмі реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2015 року" Постанова КМ від 30 травня 2007 р. N 785(зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1140 (1140-2011-п) від 31.10.2011 р.

Фінансування Програми здійснюється за рахунок коштів, що передбачаються щороку в державному бюджеті з урахуванням пропозицій Мінагрополітики та інших заінтересованих центральних органів виконавчої влади, коштів сільськогосподарських товаровиробників, банківських кредитів, страхових, інвестиційних та лізингових компаній, міжнародних фінансових організацій, міжнародної технічної допомоги та інших джерел.

Прогнозний обсяг фінансування Програми на 2007—2015 роки становить 134 226,3 млн грн., з них кошти державного бюджету 7161,4 млн грн., що передбачаються для техніко-технологічної модернізації агропромислового виробництва із застосуванням механізму державної підтримки, формування та розвитку ринку матеріально-технічних і енергетичних ресурсів, розроблення та впровадження ресурсозберігаючих технологій і технічних засобів для інноваційного розвитку агропромислового комплексу (в редакції Постанови КМ N 1140 (1140-2011-п) від 31.10.2011 р.)

Кабінет Міністрів України постановою від 31 жовтня 2011 року (№ 1140) продовжив на чотири роки (до 2015 р.) дію державної цільової програми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі країни, передбачивши на її фінансування на 2012—2015 рр. 134,23 млрд грн.

Зокрема, держпрограма в 2012—2015 рр. буде фінансуватися з держбюджету на 7,16

млрд грн. і на 127,065 млрд грн. — з інших джерел.

При цьому в 2012 р. передбачається виділення на реалізацію держпрограми 648,1 млн грн. коштів з держбюджету і 15,9 млрд грн. з інших джерел фінансування. Дані кошти будуть направлені на технологічну модернізацію агропромислового виробництва із застосуванням механізму державної підтримки, формування і розвитку ринку матеріально-технічних та енергетичних ресурсів, розробку і впровадження ресурсозберігаючих технологій і технічних засобів для інноваційного розвитку агропромислового комплексу.

Для підвищення економічної стійкості держави за рахунок розвитку внутрішнього виробництва та для підвищення фінансової стійкості економіки країни Постановою КМ прийнята "Державна програма розвитку внутрішнього виробництва" від 12 вересня 2011 року № 1130.

Аграрне питання набуває все більшої актуальності, як зазначено в програмі, останнім часом відбулася різка зміна пріоритетів аграрної політики. Якщо на початку реформ йшлося про переваги спеціалізованого фермерського господарства, заснованого на приватній власності на землю, то сьогодні, після тривалої трансформації сільськогосподарських підприємств (сьогодні 55,1 відсотка обсягу виробництва виготовляється домогосподарствами), — про повернення до державної підтримки великих товаровиробників у сільському господарстві, які мають суттєві переваги над малими формами господарювання.

Розвиток сільського господарства із застосуванням сучасних інноваційних технологій призведе до збільшення кількості робочих місць не тільки в цій галузі, а і у суміжних галузях (машинобудуванні, металургії, хімічній промисловості, паливно-енергетичному комплексі, будівництві, транспорті галузі соціальної сфери). Галузь у перспективі буде прибутковою і зможе функціонувати в основному без державних дотацій.

Отже, можна буде уникнути загроз продовольчої небезпеки, яка за наявної структури сільського господарства та високої залежності від імпорту продуктів харчування може стати реальністю, тому що продовольча небезпека може бути використана як інструмент політичного тиску на державу і з боку інших заінтересованих держав або транснаціональних компаній.

Для вирішення порушених питань необхідно забезпечити прозорість витрачання бюджетних коштів, що виділяються для підтримки

сільськогосподарських виробників; розв'язання майнових проблем на селі, ефективного і своєчасного регулювання ринків сільськогосподарської продукції, створення необхідних умов для розвитку аграрного сектора і соціальної сфери у сільській місцевості. Найбільш гострим питанням є забезпечення умов для формування ринку землі сільськогосподарського призначення.

У програмі зазначено, що пріоритетними завданнями з розвитку сільського господарства є наступні:

- поліпшення загальних умов функціонування сільського господарства шляхом стимулювання процесу укрупнення спеціалізованих сільськогосподарських підприємств, сприяння поліпшенню їх наукового, кадрового та фінансового забезпечення, підтримка діяльності інформаційно-консультаційних служб і центрів перепідготовки фахівців для роботи у сільському господарстві;

- розгортання системи банківського, зокрема іпотечного, кредитування на селі та сільськогосподарської кооперації;

- залучення інвестицій, створення привабливих умов для приватного інвестування у тваринництво, виробництво фруктів, ягід, винограду, овочів, баштанних і кормових культур;

- сприяння відновленню вітчизняних крупнотоварних господарств (ферм) як єдиного виробничо-майнового комплексу, розв'язанню майнових проблем сільськогосподарських товаровиробників, підвищенню ефективності використання потенціалу довгострокової оренди земель сільськогосподарського призначення та отриманню більшої земельної ренти;

- залучення асоціацій сільськогосподарських товаровиробників і великих аграрних компаній до формування державної аграрної політики.

З метою формування пріоритетних напрямків регіональних програм фінансування агропромислового виробництва, автором визначено необхідність застосування певних заходів та сферу їх регулювання з урахуванням специфіки регіонів.

Дотації, субсидії. Держава, реалізуючи заходи економічної політики і реформ, надає вітчизняним виробникам сільськогосподарської продукції підтримку у вигляді дотацій. Ці виплати (або фінансова участь уряду) мають різний вплив на торгівлю: деякі не деформують ринкові умови і не входять у протиріччя з принципом недискримінації в частині забезпечення національного режиму, інші мають спотворювальний вплив на торгівлю.

Бюджетні кошти акумульовані в спеціальному фонді державного бюджету, згідно з постановою № 246 від 2.03.2011 р. (п. 5) повинні використовуватись за бюджетною програмою "Державна підтримка галузі тваринництва" і спрямовуватись на державну підтримку галузі тваринництва шляхом здійснення виплати Бюджетної дотації:

- а) за реалізоване переробним підприємствам молоко (дотації за молоко);

- б) за вирощені та продані на забій і переробку переробним підприємствам молодняка великої рогатої худоби та свині.

У даній постанові наведено повний перелік документів, які необхідно здавати виробникам сільськогосподарської продукції для отримання дотацій. Згідно п. 22 постанови № 246 Міністерство аграрної політики та продовольства затверджує форму реєстру приймальних квитанцій, який обов'язково треба подавати до районного управління агропромислового розвитку разом з іншими документами для отримання дотацій. Станом на 01.06.2011 р. форма реєстру не затверджена, а тому товаровиробник не може навіть подати документи на отримання дотації.

Сьогодні багато дискусій викликає питання, який саме механізм дотацій є ефективним щодо молочної галузі. На наш погляд, потрібно виходити з конкретної мети та очікуваних результатів надання державної підтримки. Наприклад, дотація на 1 га вносить найменші викривлення в ринок сільськогосподарської продукції, адже виробник буде вирощувати те, що дає найбільшу рентабельність. Так само він чинив би, якби взагалі не отримував дотацій. Саме тому цей вид підтримки є таким популярним у країнах Європейського Союзу. Дотація на 1 кг проданого молока стимулює ріст продуктивності молочної стади у тих, хто вже виробляє товарне молоко, тобто, вона частково відповідає короткостроковим цілям — зупинити спад виробництва молока, але вона не вирішує питання інвестицій у нові ферми. Такі проекти окупаються довго — до 7 років і більше (загалом інвестиції у виробництво молока — це найдовші інвестиції в аграрному секторі). Тому навіть ті, хто знає, як заробити гроші на виробництві молока, не поспішають вкладати ні власні, ні позичені.

Механізм дотування вже відомий, відлагоджений та поліпшував фінансовий стан молокопереробних підприємств, що певним чином відбивалось на виробниках, покращувало розрахунки в галузі [2].

Виходячи з цього, політика дотування, з погляду прихильників нової парадигми розвитку, порушує закони ринкового механізму господарювання, здатного забезпечити ринкову рівновагу в аграрному секторі економіки. Відтак, відміна всіх видів державної підтримки цілком узгоджується з вимогами СТО відносно всіх країн-учасниць.

Страховання. Закон України "Про державну підтримку сільського господарства України" від 24 червня 2004 року N 1877-IV зі змінами, внесеними згідно ВВР, 2011, N 29, ст. 272 N 4216-VI (4216-17) від 22.12.2011 р., наголошує на тому, що страховання ризиків загибелі (втрати) сільськогосподарської продукції (її частини) та капітальних активів проводиться товаровиробником сільськогосподарської продукції в добровільній формі. Фонд аграрних страхових субсидій України (далі — ФАСС) є державною спеціалізованою установою, яка створюється для надання страхових субсидій виробникам с/г продукції формі на основі договору між страхувальником і страховиком. Для формування ФАСС держава перераховує на його бюджетний рахунок первинний внесок у розмірі 20 млн грн. протягом місяця від дати набрання чинності Закону. Розвиток системи страховання аграрного сектора здійснюється за такими напрямками:

- удосконалення законодавчої бази з питань страховання в сільському господарстві;
- створення Національного агентства з державної підтримки аграрного страховання;
- розроблення та прийняття Програми державної підтримки страховання в аграрному секторі економіки;
- сприяння створенню пулів компаній, що займаються страхованням ризиків в аграрному секторі.

Нещодавно прийнятий Закон України "Про особливості страховання сільськогосподарської продукції з державною підтримкою" від 09 лютого 2012 року № 4391-VI наголошує на тому, що основними принципами страховання сільськогосподарської продукції з державною підтримкою є: підтримка стабільності фінансового становища і кредитоспроможності сільськогосподарських товаровиробників у разі загибелі (знищення, втрати), пошкодження застрахованого майна внаслідок несприятливих природнокліматичних умов чи інших несприятливих подій, визначених в стандартних договорах страховання.

Державна підтримка страховання сільськогосподарської продукції полягає у наданні з державного бюджету сільськогоспо-

дарським товаровиробникам грошових коштів у вигляді субсидій на відшкодування частини страхового платежу (страхової премії), фактично сплаченого ними за договорами страховання сільськогосподарської продукції. Порядок та умови надання державної підтримки шляхом здешевлення страхових платежів (премій) затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну аграрну політику.

Податкова політика. Наступний елемент державної підтримки аграрного виробництва — податки. Потребує доопрацювання новий інструментарій Податкового кодексу, що набрав чинності з 1 січня 2011 р. з метою зниження впливу небажаних чинників механізму виплати дотацій в молочній галузі. До них відносять нерівномірність розподілу обсягів державної підтримки, залежність розміру дотацій від господарської діяльності молокопереробного підприємства, зловживання з розмірами дотацій для окремих категорій поставальників, використання бюджетних фінансових ресурсів без державної програми тощо. Відповідними нормами Податкового кодексу передбачена зміна непрямой форми підтримки виробників молока на пряме бюджетне фінансування з виплатою сум зі Спеціального фонду Державного бюджету України (за рахунок акумульованих сум ПДВ переробних підприємств), що забезпечить використання фінансових ресурсів на основі програмно-цільового методу через прийняття відповідних державних програм, спрямованих на сталий розвиток молочної галузі. Однак при цьому не вирішується проблема розробки ефективного механізму розподілу сум бюджетної підтримки та дотації особистих селянських господарств, а також забезпечення мінімізації витрат на її адміністрування. Фінансові ресурси не генеруються в молочній галузі на рахунках молокопереробних підприємств, а спрямовуються в Спеціальний фонд, де пріоритетним напрямом їх розподілу слугуватиме програма побудови великих молочних комплексів, що, з одного боку, розвантажує бюджет, але, з іншого, може поглибити проблеми галузі [1; 4].

Згідно з новим Податковим кодексом сільськогосподарські товаровиробники стали платниками податку на додану вартість на загальних підставах. Таким чином, реалізаційна ціна молока в січні 2011 року порівняно з груднем 2010 року знизилась на суму дотації

і суму ПДВ, що в грошовому виразі складає 1,08 грн. Враховуючи сезонність виробництва, молокопереробні підприємства постійно знижують закупівельні ціни на молоко і з 1 травня 2011 р. чиста реалізаційна ціна без ПДВ складає 2,96 грн.

Реалізуючи молоко по таких цінах, товаровиробники не можуть звести кінці з кінцями, тому що мінеральні добрива, насіння, корми, паливо, засоби захисту рослин й інша промислова продукція постійно дорожчає, а ціни на сільськогосподарську продукцію диктують переробники і від товаровиробника ціна не залежить. Тому з кожним роком собівартість продукції підвищується, доходи відповідно зменшуються [4].

У випадку, якщо Міністерство аграрної політики та продовольства не перегляне прийняті в 2011 році законодавчі акти відносно підтримки тваринницької галузі, чим створить сприятливі умови для розвитку тваринництва в умовах ринкової економії, господарства при собівартості молока 3,02 грн. і реалізаційній ціні 2,96 грн., просто зникнуть. Якщо повністю покласти вартість молока на переробні підприємства, то вартість готової продукції буде неконкурентоспроможною на внутрішньому ринку і, як наслідок, збільшуватиметься кількість молочної продукції іноземного виробництва. З цією метою передбачається:

- удосконалення системи та механізму оподаткування сільськогосподарських товаровиробників з урахуванням сезонності сільськогосподарського виробництва;

- поступова трансформація непрямой державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників із запровадження спеціальних режимів оподаткування з урахуванням вимог СОТ;

- упровадження механізму прямого та непрямого оподаткування з урахуванням необхідності забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора на внутрішньому та зовнішньому ринку.

Напрямами розвитку системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників повинні стати такі.

У сфері прямого оподаткування: запровадження спрощеної системи оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва з метою стимулювання їх розвитку у сільській місцевості та створення нових робочих місць; забезпечення переходу сільськогосподарських товаровиробників, які спеціалізуються на виробництві (вирощуванні) та переробці

продукції рослинництва у закритому ґрунті, а також продукції тваринництва і птахівництва, на сплату фіксованого сільськогосподарського податку у відсотках обсягу отриманого доходу; посилення ролі земельних платежів, вдосконалення методичних підходів до визначення бази їх справляння з метою відображення реальних розмірів рентних доходів та обґрунтування оптимального розміру ставок для належного фінансування розвитку сільських територій.

У сфері непрямого оподаткування: поетапна відмова від непрямого способу підтримки сільськогосподарського виробництва за допомогою використання спеціальних податкових режимів (у частині врахування вимог СОТ і директив ЄС).

Інші джерела. За рішенням Кабінету Міністрів України може запроваджуватися режим заставних закупівель (пункт 12.1 статті 12 в редакції Закону N 1447-VI (1447-17) від 04.06.2009).

Механізм заставних закупівель визначений у Законі "Про державну підтримку сільського господарства України", однак останні два роки він не реалізовувався через нестачу бюджетних коштів. У 2012 році ситуація буде виправлена завдяки виділенню з держбюджету на Аграрний фонд — 7,2 млрд грн. на держпідтримку сільгоспвиробників. Зокрема, вона здійснюватиметься за трьома головними напрямками: форвардними, спотовими і заставними закупівлями.

На сьогодні АФ уже розпочав форвардні закупівлі зерна майбутнього врожаю 2012 року. За ними планується закупити близько 1,3 млн тонн. Уже надійшли заявки від аграріїв на придбання 500 тис. тонн зерна на закупівлю продовольчої пшениці та жита на Аграрній біржі [5].

Надання бюджетної позики — одна з програм держпідтримки аграрної сфери, яка проводиться шляхом запровадження державних заставних закупівель зерна. Вони передбачають кредитування виробників зерна шляхом надання їм державної бюджетної позики під заставу зерна на пільгових умовах. Такий режим кредитування дає змогу сільгоспвиробникам отримати необхідні обігові кошти, залишаючись власником свого зерна. Цей механізм допоможе забезпечити врожаї та гарантувати продовольчу безпеку в країні. Механізм заставних закупівель — це фактично маловідсоткове кредитування за ставкою Нацбанку, яка буде відчутно меншою від ставки комерційних банків і становитиме не більше 8%. Крім того, процедура отримання

кредитних коштів значно простіша, ніж у комерційних банках. Закуповуватися буде продовольче зерно: пшениця 2—4 класів та жито. Закупівлі відбуватимуться за механізмом оплати в два етапи: авансовий платіж 50% вартості — за умови укладання форвардного біржового контракту, та 50% — за умови виконання сільгоспприємством форвардного біржового контракту. Сільгоспвиробник повинен доставити зерно на визначений зерновий склад не пізніше 1 листопада 2012 року. Остаточний розрахунок із сільгосптоваровиробником на підставі рішення Комісії АФ має бути здійснено не пізніше 1 грудня 2012 року. АФ планує закупити за форвардними контрактами 1,294 млн тонн зерна урожаю 2012 року, розпочавши закупівлі з 30 березня 2012 року.

Наступним найбільш раціональним шляхом вирішення цієї проблеми є кредитування сільгоспвиробників через систему складських документів. Оскільки в українському законодавстві відсутній чіткий механізм кредитування сільськогосподарських товаровиробників, то банки пропонують проводити облік продукції на біржах за допомогою єдиного реєстру. Тобто варто створити таку систему складських документів, яка функціонуватиме на рівні цінних паперів і забезпечить їх обмін на ринку. Крім того, запровадження системи заставного кредитування дасть змогу перевіряти наявність складських свідоцтв.

Не менш важливими є розробка механізмів підвищення дохідності сільськогосподарських підприємств через запровадження мережі оптових ринків та підвищення ефективної роботи наявної в Україні ринкової інфраструктури. Уряд відкритий для співпраці з усіма, хто має нові ідеї та сприймає ідеологію реформ, які здійснюються в нинішніх досить складних економічних умовах.

Згідно із Законом України "Про промислово-фінансові групи в Україні", аграрно-промислово-фінансової групи, які здійснюють фінансування аграрної сфери, мають теж свої переваги, до яких відносять:

— підприємства-учасники звільняються від сплати експортно-імпортного мита і митних зборів на проміжну продукцію;

— створюються реальні умови для маневрування фінансовими ресурсами в межах АПФГ, погашення боргів тимчасово неплатоспроможних учасників за рахунок корпоративних доходів;

— створюються умови для еквівалентного обміну між різними сферами АПК;

— забезпечуються сприятливі умови для перерозподілу фінансових ресурсів між різними галузями АПК (виробничою, банківською, переробною, торговельною) та умови для широкого застосування таких економічних методів управління виробництвом, як пільгове оподаткування, механізм трансфертних (внутрішніх) цін, пільгове кредитування, клірингові розрахунки, цільове бюджетне фінансування державних програм аграрного спрямування.

ВИСНОВКИ

Зазначено, раціональне поєднання економічних механізмів позитивно позначається на складі ресурсозабезпеченості сільськогосподарського виробництва, адже вони можуть змінюватись під дією якісних та кількісних зрушень як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Ефективне застосування комплексу економічних важелів регулювання та механізмів внутрішнього і міжнародного партнерства стає невід'ємним стимулюючим фактором розвитку аграрного сектора економіки країни.

Література:

1. Баланюк І.Ф. Аграрні відносини: соціальна економічна суть і місце в системі суспільних відносин / І.Ф. Баланюк // Економіка АПК. — 2000. — № 8. — С. 68—72.
 2. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001 / Кабінет Міністрів України // Офіційний вісник України. — 2006. — № 30. — С. 36—78 — (Бібліотека офіційних видань).
 3. Мазур А.Г. Регіональна економіка: проблеми відтворення і управління / А.Г. Мазур. — Вінниця: ВДАУ, 2000. — 263 с.
 4. Паламарчук В.А. Гармонізація державного впливу та ринкових чинників у реформуванні земельних відносин в Україні / В.А. Паламарчук, П.І. Кореню // Економіка. Фінанси. Право. — 2003. — № 11. — С. 6.
 5. Паламарчук Г. Трансформування організаційних структур в економіці України / Г. Паламарчук, О. Паламарчук // Економіка України. — 2005. — № 12. — С. 40—47.
 6. Юрин С.В. Институциональные факторы развития аграрной экономики: автореф. дис. на соискание степени канд. экон. наук / С.В. Юрин. — М, 2008. — 21 с.
- Стаття надійшла до редакції 26.06.2013 р.*